

ВИЗНАЧЕННЯ РОДОВОГО ОБ'ЄКТА ВІЙСЬКОВИХ ЗЛОЧИНІВ

Анотація: Статтю присвячено проблемі визначення родового об'єкта військових злочинів, відповідальність за які передбачена нормами Розділу XIX КК України. Автор доводить актуальність даної теми з огляду на те, що в умовах ведення військових дій на території України ці злочини набувають значного поширення, а в кримінально-правовій науці дослідження теоретичних питань, пов'язаних із цими злочинами, а також практики застосування вказаних норм практично відсутні. Для визначення родового об'єкта необхідно було визначити загальний об'єкт злочину, яким є охоронюваний кримінальним законом порядок відносин між людьми, що виникають в суспільстві з приводу матеріальних і нематеріальних благ. На основі цього автор визначає родовий об'єкт військових злочинів як встановлений порядок несення військової служби, тобто сукупність правовідносин, створених відповідно до Конституції та військового законодавства України, що встановлюють порядок несення та проходження військової служби, який охороняється кримінальним законодавством.

Ключові слова: військовий злочин, загальний об'єкт злочину, родовий об'єкт злочину, порядок суспільних відносин, кримінальна відповідальність.

Аннотация: Статья посвящена проблеме определения родового объекта воинских преступлений, ответственность за которые предусмотрена нормами Раздела XIX УК Украины. Автор доказывает актуальность данной темы с учетом того, что в условиях ведения военных действий на территории Украины эти преступления приобретают значительное распространение, а в уголовно-правовой науке исследование теоретических вопросов, связанных с этим преступлением, а также практики применения указанных норм практически отсутствуют. Для определения родового объекта необходимо было определить общий объект преступления, каковым является охраняемый порядок отношений между людьми в обществе, которые имеют место в обществе по поводу материальных и нематериальных благ. На основе этого автор определяет родовый объект воинских преступлений как установленный порядок несения воинской службы, т.е. совокупность правоотношений, созданных в соответствии с Конституцией и воинским законодательством Украины, устанавливающих порядок несения и прохождения воинской службы, который охраняется уголовным законодательством.

Ключевые слова: воинское преступление, общий объект преступления, родовый объект воинского преступления, порядок общественных отношений, уголовная ответственность.

Annotation: Article is devoted to problem of definition of generic object of military crimes, the responsibility for which is stipulated by the norms of Part XIX of Criminal Code of Ukraine. Author proves the relevance of this theme given the fact that in the conditions of warfare in the territory of Ukraine these crimes are becoming widespread, and in criminal law science research on theoretical issues related to these crimes, as well as the practice of application of these norms are practically absent. To define a generic object, it was necessary to determine the General object of the crime, which is protected by criminal law, the order relations between people that occur in society regarding tangible and intangible items. Based on this, the author define generic object of military crimes as the established order of military service, that is, the set of legal relations established in accordance with the Constitution and the military legislation of Ukraine, which shall govern the conduct and military service, which is protected by the criminal law.

Key words: military crimes, general object of crimes, generic object of military crime, order of public relations, criminal responsibility.

Постановка проблеми. Кримінальне законодавство України передбачає відповідальність за суспільно небезпечні правопорушення у різних сферах життєдіяльності суспільства, в тому числі й у військовій. Варто зазначити, що проблема військових злочинів в теорії кримінального права України є однією з найменш досліджених. Це стосується не лише окремих аспектів, а й усіх проблемних питань даної сфери в комплексі. Не є виключенням і проблема наукового визначення родового об'єкта військових злочинів. На наш погляд, питання з'ясування об'єкта певного злочину чи їх групи є вельми необхідним, оскільки об'єкт у сукупності з іншими елементами складу злочину визначає, чи є вчинене діяння злочином, чи адміністративним правопорушенням, тобто чи є таке правопорушення суспільно небезпечним. Саме тому ми вважаємо, що встановлення об'єкта військових злочинів є важливим і необхідним кроком у дослідженні злочинів вказаного виду і проблеми застосування кримінальної відповідальності за їх вчинення.

Ступінь розробки теми в науковій літературі. Як зазначають вчені, у теорії кримінального права проблемам військово-кримінального законодавства і відповідальності за військові злочини в основному займалися науковці-криміналісти військових юридичних навчальних закладів [1, с. 3]. В Україні проблемам кримінальної відповідальності за військові злочини присвячено катастрофічно мало праць. Так, вказаною проблематикою займалися В.А. Глушков та К.Г. Фетисенко, хоча і не на рівні комплексних наукових досліджень. Цим проблемним питанням присвячені дисертаційні роботи В.А. Бугаєва та М.І. Хавронюка. З огляду на те, що в кримінально-правовій науці дійсно мало досліджень присвячено аспектам відповідальності за військові злочини, з урахуванням останніх політико-правових подій в Україні, вважаємо тему нашого дослідження вельми своєчасною. В умовах ведення на сході України військових дій усі питання кримінальної відповідальності за вчинення

військових злочинів набувають особливої актуальності і вимагають ретельного вивчення.

Мета дослідження полягає у висвітленні теоретичних аспектів визначення родового об'єкта військових злочинів.

Результати дослідження. Зазначимо, що питання об'єкта злочину, як родового, так і загального та безпосереднього, є чи не найбільш дискусійним у дослідженні юридичних елементів будь-яких злочинів. Не виключенням є і військові злочини, до яких, згідно з Розділом XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)» Особливої частини КК України належать: непокора (ст. 402); невиконання наказу (ст. 403); опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків (ст. 404); погроза або насильство щодо начальника (ст. 405); порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (406); самовільне залишення військової частини або місця служби (ст. 407); дезертирство (ст. 408); ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом (409); викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 410); умисне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411); необережне знищення або пошкодження військового майна (ст. 412); втрата військового майна (ст. 413); порушення правил поведіння зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення (ст. 414) та інші (ми вважаємо, що для даної статті немає потреби перераховувати всі військові злочини, тому що Розділ XIX включає ст.ст. 401-435).

Перш ніж звернутися до проблеми визначення родового об'єкта військових злочинів, потрібно, на наш погляд, визначитися із поняттям об'єкта злочину згідно теорії кримінального права. У кримінально-правовій науці існує

велика кількість підходів відносно визначення поняття загального об'єкта злочину.

До недавнього часу єдиним вірним в науці кримінального права вважалося наступне визначення: об'єктом будь-якого злочину завжди є суспільні відносини, охоронювані законом про кримінальну відповідальність; суспільне благо, якому злочинне посягання завдає шкоду чи створює загрозу для її заподіяння [2, с. 101]. Цієї точки зору дотримувалися такі вчені, як Я.М. Брайнін, Н.Д. Дурманов, Н.І. Загородніков, В.Н. Кудрявцев, Е.А. Фролов та ін. Найбільш повно і чітко цю концепцію сформулювали і розвинули О.А. Піонтковський, А.Н. Трайнін, В.Я. Тацій, Н.І. Загородніков, Б.С. Нікіфоров. Крім вже перелічених, серед вчених-юристів сучасності також є прибічники саме такого визначення об'єкта. Це Г.І. Чангулі, І.П. Лановенко, О.Я. Светлов, С.С. Яценко, С.Ф. Денисов та ін. Вчені вказували, що «об'єктом будь-якого злочинного діяння виступають суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом» [3, с.123].

Дана концепція не була єдиною у кримінально-правовій теорії – ця теорія відразу ж виявлялася досить хиткою, коли науковці підходили до визначення безпосереднього об'єкта злочину, тому вона не приймалася вченими одноставно [2, с. 101]. Визначаючи об'єкт злочину як суспільні відносини, дослідники цієї проблеми визнавали, що кримінальне право охороняє не матеріальні блага, цінності, а лише якусь форму їх вияву, зв'язки між суб'єктами відносин. Тому багато дослідників (О.М. Трайнін, О.А. Піонтковський, В.К. Глістін) не були послідовними у визначенні об'єкта злочину. Так Б.С. Нікіфоров, хоча і дотримувався зазначеної точки зору відносно об'єкта злочину, вказував: «Об'єкт злочину – це той суспільний інтерес, проти якого спрямовується злочин і котрий бере під захист кримінальне право» [4, с. 133].

Такі протиріччя зумовили появу інших точок зору відносно визначення об'єкта злочинного діяння. Тому в юридичній науці і досі йде науковий спір навколо визначення об'єкта злочину. Існує така концепція: об'єктом злочину

завжди є люди, а не щось інше, бо злочин виступає певним відношенням однієї особи до інших, і саме ці особи і є сторонами будь-яких суспільних відносин, хоча з цим важко погодитися. Уявляється спірною і думка деяких вчених – прибічників нормативної теорії, про те, що об'єктом злочину є норми [5, с. 158]. Існує концепція щодо визначення об'єкта злочину як цінностей (благ, інтересів), що охороняються кримінальним правом, проти яких спрямоване злочинне діяння і яким воно може спричинити або спричиняє шкоду. Так, наприклад, існує така точка зору, що об'єктом злочину є інтереси [6, с. 15]. Є.В. Фесенко стверджує, що традиційне визначення об'єкта як сукупності суспільних відносин «заідеологізоване і не відповідає сучасним поглядам щодо оцінки соціальних цінностей, які бере під захист кримінальний закон», а основною змістовною характеристикою об'єкта є блага, на які посягає злочинець [7, с. 75].

Противники концепції суспільних відносин як об'єкта злочину виходять з того, що суспільні відносини є «лише певною формою наукової абстракції» [8, с. 62], тому самі по собі не існують, їм не може бути завдано будь-якої шкоди (Є.В. Фесенко, П.С. Матишевський та інші) Суспільні відносини, на їх думку, не є універсальною характеристикою об'єкта злочину [9, с. 124].

Ще одна концепція визначення об'єкта злочинів, яка в даний час розвивається і набуває поширення, – це порядок суспільних відносин, що охороняється кримінальним законом. Сутність усіх злочинів полягає не в тому, що вони посягають на безпеку суспільства, тобто є суспільно небезпечними, а в тому, що вони є проявом сваволі і посягають на встановлений у суспільстві за допомогою законодавства порядок, необхідний для безпеки людства. Таким чином, загальним об'єктом будь-яких злочинів є не суспільна безпека, а закріплений в законодавстві порядок відносин між людьми, необхідний для забезпечення безпеки кожного з них [10, с. 27-28].

Отже, ми вважаємо, що при вчиненні злочину в першу чергу порушується певний порядок відносин в суспільстві з приводу певних предметів – матеріальних і нематеріальних. Тому ми будемо дотримуватися такого

визначення об'єкта злочину: об'єкт злочину – це охоронюваний кримінальним законом порядок відносин між людьми, що виникають в суспільстві з приводу матеріальних і нематеріальних предметів [2, с. 105]. Крім того, зазначимо, що сам Розділ XIX, в який включені статті, що передбачають кримінальну відповідальність за вчинення військових злочинів має назву «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби», тобто сама назва містить вказівку на об'єкт військових злочинів.

Але, не зважаючи на те, що вказівка на визначення родового об'єкту військових злочинів міститься у самій назві розділу, одностайності серед вчених у його визначенні немає, хоча розходження у їх думках, на наш погляд, незначні. Як вказує В.А. Бугаєв, який досліджував питання елементів складу військових злочинів за чинним вітчизняним кримінальним законодавством, «в теорії кримінального права України практично немає розходжень у понятті родового об'єкта військового злочину» [1, с. 54].

Так, наприклад, у підручниках з кримінального права України зазначається, що об'єктом військового злочину є порядок несення військової служби. Так само вказується, що цей порядок визначений у ряді нормативно-правових актів, а саме: в Законах України («Про оборону», «Про Збройні Сили України», «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», «Про прикордонні війська України», «Про службу безпеки України»), у Військовій присязі, військових статутах, положеннях про проходження військової служби різними категоріями військовослужбовців, настановленнях, наказах Міністра Оборони та інших актах військового законодавства, і вимоги цього правопорядку повинні неухильно виконуватися усіма військовослужбовцями [11, с. 770]. Взагалі злочинні посягання на порядок несення військової служби, тобто військові злочини, ведуть до підриву бойової здатності Збройних Сил та інших військових формувань. Цей порядок, крім вказаних нормативно-правових актів, заснований на вимогах Конституції України [12; с. 845-846]. Так само і В.А. Бугаєв вважає, що родовим об'єктом військових злочинів є військовий правопорядок, як складова частина загального правопорядку в Україні [1, с. 60].

Але, незважаючи на однаковість, деякі вчені вважають, що військові злочини завдають шкоди, в першу чергу, військовій міцності держави, інтересам держави у сфері оборони [13, с. 241]. Відповідно, і родовим об'єктом військових злочинів вони визнають саме ці інтереси. З цього приводу ми погоджуємося з В.А. Бугаєвим, який вважає, що таке розуміння родового об'єкта військового злочину значно розширює сферу діяльності інституту військових злочинів, що уявляється не зовсім обґрунтованим [1, с. 58].

Ще одне визначення родового об'єкту військових злочинів запропоновано Х.М. Ахметшиним: «Сукупність суспільних відносин в сфері життя, побуту і бойової діяльності військ, що регулюються нормами військового законодавства і складає встановлений порядок несення військової служби, військовий правопорядок» [14, с.78]. Але, навіть визначаючи родовий об'єкт вказаних злочинів як сукупність суспільних відносин, вчений все-рівно зазначає, що ним є і військовий правопорядок, в чому вбачається непослідовність у визначенні об'єкта військових злочинів.

Звичайно, тут приведені лише основні думки щодо визначення об'єкта військових злочинів, які, на наш погляд, найбільш повно і чітко визначають вказане поняття. Отже, в загальному розумінні об'єкт військових злочинів визначається як порядок суспільних відносин у сфері несення військової служби. Але, ми вважаємо, що для більш повного розуміння родового об'єкта злочину, а також для полегшення визначення в подальших дослідженнях видових та безпосередніх об'єктів військових злочинів, необхідно чітко визначити, який сенс вкладається у поняття «порядок несення військової служби».

Взагалі, на думку В.А. Бугаєва «поняття "встановлений порядок несення чи проходження військової служби" і різні "порядки" знаходяться у відношеннях субординації, тобто обсяг одного поняття (наприклад, порядку підлеглості) складає частину іншого поняття (порядку несення військової служби) [1, с. 57].

Під порядком несення військової служби розуміють: 1) стан урегульованості суспільних відносин, які виникають у процесі проходження служби різними категоріями військовослужбовців, під час їх служби і бойової діяльності, нормами

права, підзаконними актами, традиціями, що існують у військовому середовищі, правилами співжиття в армійських колективах; 2) результат виконання військовослужбовцями встановлених правил і норм поведінки [15, с. 677-678]

Професор М. В. Артамонов звертає увагу на те, що військова служба має свою специфіку, яка відрізняє її від інших видів державної служби, що визначається призначенням Збройних сил України, а також сутністю військового обов'язку [16, с.210]. В Україні даний теоретичний висновок М.В. Артамонова та інших вчених отримав законодавче закріплення. У відповідності до ст. 2 Закону «Про військовий обов'язок і військову службу» військова служба визначається як «державна служба особливого характеру, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я і віком громадян України, пов'язаній із захистом Вітчизни» [17].

Як вважає В.А. Бугаєв, керуючись обсягом поняття «військова служба», яке впливає із чинного законодавства, можна дати наступне визначення поняття «встановлений порядок несення чи проходження військової служби» – це система правовідносин, які виникають на основі дії норм військового законодавства, в сфері побудови, життя і діяльності Збройних Сил України, інших військ, військових формувань, створених у відповідності із законом [1, с. 58].

Отже, спираючись на вищевказане, можна визначити зміст порядку несення військової служби. Ми погоджуємося із таким визначенням: порядок несення військової служби (військовий правопорядок) являє собою сукупність суспільних відносин, які виникають у процесі життя і діяльності військ і сил флоту, що регулюються законами, військовою присягою, військовими статутами, положеннями про проходження військової служби різними категоріями військовослужбовців та іншими актами військового законодавства [18, с.40]. Важко не погодитися з тим, що суворе дотримання цього порядку складає сутність військової дисципліни, воно забезпечує виконання завдань, які покладені на Збройні Сили, інші війська і військові формування [19, с.189].

Таким чином, найсуттєвішими особливостями військового правопорядку є: 1) у військовому правопорядку реалізуються специфічні принципи військового устрою, життя і діяльності Збройних Сил Україні, закони війни і збройної боротьби, принципи військового мистецтва; саме правове регулювання бойових дій військ є важливою формою реалізації законів війни і збройної боротьби, що дозволяє у найкоротші строки досягти необхідних результатів у війні; 2) військовий правопорядок складається у результаті суворого і точного дотримання спеціальних (військово-правових) норм, що регулюють специфічні військові відносини, які виникають в процесі функціонування армії як особливої організації держави, призначеної для ведення військової боротьби; 3) суспільні відносини, що складають військовий правопорядок, відрізняються від інших відносин, врегульованих нормами права, своїм фактичним змістом, тобто характером поведінки учасників цих відносин, спрямованістю і сферою їх поширення – все це вкрай важливо для вирішення питань про розмежування загальнокримінальних злочинів, що вчиняються військовослужбовцями в умовах військової служби, від військових злочинів; 4) обов'язковим учасником хоча б однієї з сторін відносин, які утворюють військовий правопорядок, повинен бути військовослужбовець, військова організація (військова частина, військова установа тощо); іншою стороною цих відносин можуть бути і цивільні суб'єкти, наприклад, особи, що знаходяться у запасі, державні організації, що здійснюють постачання військової продукції; 5) військовий правопорядок включає комплекс різних суспільних відносин, які є предметом правового регулювання різних за своїм галузевим змістом норм військового законодавства; саме вони і утворюють сферу військово-правових відносин, яка поділяється на певні види в залежності від їх конкретного змісту і галузевих особливостей. Отже, військовий правопорядок є формою здійснення військово-службової діяльності, закріпленої законами, в тому числі військовими статутами та іншими військово-правовими актами. Він є необхідною ознакою будь-якого діяння, яке кваліфікується як військовий злочин, хоча й може виступати у якості ознаки злочину загальнокримінального складу (наприклад, незаконне збагачення військової службової особи) [1, с. 64].

В.А. Бугаєв, який спирається на існуючі положення, дає наступне визначення встановленого порядку несення і проходження військової служби як родового об'єкта військових злочинів: сукупність правовідносин, що виникають на основі дії норм Конституції та військового законодавства в сфері побудови, життя і діяльності Збройних Сил України, інших військ та військових формувань, створених відповідно до законів, що встановлюють такий порядок несення і проходження військової служби, який може порушуватися виключно військовослужбовцями зсередини [1, с. 66-67].

Висновки. Отже, спираючись на вищевикладене ми можемо визначити родовий об'єкт військових злочинів, використавши визначення самого порядку несення військової служби, конкретизуючи його. Ми вважаємо, що *родовий об'єкт військових злочинів – це встановлений порядок несення військової служби, тобто сукупність правовідносин, створених відповідно до Конституції та військового законодавства України, що встановлюють порядок несення та проходження військової служби, який охороняється кримінальним законодавством.* На нашу думку, така уточнена дефініція родового об'єкта військових злочинів сприятиме подальшим теоретичним дослідженням в цій сфері, а також вдосконалення практики застосування норм Розділу XIX Особливої частини КК України.

Список використаних джерел

1. Бугаєв В.А. Воинские преступления и наказания. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Бугаєв Валерій Александрович. – Одесса-Симферополь, 2002. – 190 с.
2. Костенко О.М. Об'єкт злочину: дискусію варто продовжити / О.М. Костенко, А. В. Ландіна // Право України. – 2008. - № 4. – с. 101-105
3. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления по советскому уголовному праву / Трайнин А.Н. - М.: Госюриздат, 1957.- 184 с.
4. Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Никифоров Б.С. – М.: Изд-во Юрид. Лит., 1960. – 202 с.
5. Таганцев Н.С. Русское уголовное право; в 2 т. / Таганцев Н.С. – М., 1994 – . – Т.1: Часть Общая: Лекции. – М., 1994. – 372 с.
6. Негоденко В.К. Відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність / Негоденко В.К. – К.: „Наукова думка”, 1971. – 98 с.

7. Фесенко Є. Цінності як об'єкт злочину / Є. Фесенко // Право України. – 1999. - № 6. – С. 73-78.
8. Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні: проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства / Гавриш С.Б. – К., 2002. – 640 с.
- 9 Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студентів юрид. вузів і фак. / [Андрусів Г.В., Андрушко П.П., Бенківський В.В. та ін.] ; під ред. В.Я. Тація. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 394 с.
10. Костенко О.М. Роль доктрини в кримінальному праві / О.М. Костенко // Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку. (Випуск 1). Матеріали міжвузівської наукової студентської конференції 30 січня – 2 лютого 2000 р. – Косів, 2000. – С. 27-28.
11. Кримінальне право. Особлива частина: [Підручник]. – К: НАВСУ, "Правові джерела", 1998. – 896 с.
12. Кримінальне право України. Особлива частина:[Підручник]. – Київ: Юрінком, 1999. – 896 с.
13. Познышев С. В. Очерк основных начал науки уголовного права. Особенная часть. / Познышев С.В. - М., 1923. – 386 с.
14. Ахметшин Х.М. Основные вопросы теории советского военно-уголовного законодательства и практики его применения. Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Ахметшин Хасан Мубараквич.– М., 1974. – 528 с.
15. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина. Курс лекцій. / Навроцький В.О. – К: "Знання", 2000. – 771 с.
16. Военная администрация: [Учебник]. – М.: ВКИ, 1990. – 416 с.
17. Закон Украины "О всеобщей воинской обязанности и военной службе" // Ведомости Верховного Совета Украины. -1992. -№ 27. -Ст. 385
18. Уголовное право России. Воинские преступления / [Ахметшин Х. М., Бражник Ф. С., Васецов А. П. и др.] – М.: ВАЭФП, 1993. – 312 с.
19. Ахметшин Х. "Воинские преступления сквозь призму нового кодекса". Уголовный кодекс Российской Федерации. Комментарии специалистов / Х. Ахметшин , А. Тер-Акопов // Библиотечка Российской газеты. – Выпуск №11. - 1996. – С.189-197.